

Владимир Коларић

Завод за проучавање културног развитка, Београд

БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ КУЛТУРНЕ САРАДЊЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

DOI 10.5937/kultura2587083K

УДК 316.734(497.11:497.6)

оригиналан научни рад

Датум пријема: 31. 12. 2024.

Датум прихватања: 10. 7. 2025.

Сажетак: Сарадња између Републике Србије и Републике Српске је особен пример међународне културне сарадње, с обзиром на то да се ради о политичким субјектима различитој ранга (држава и ентитет у оквиру Босне и Херцеговине). Посебношћу и привилегованост културних односа ова два субјекта мотивисана је пре свега културно-идентитетским разлозима, који имају значајне безбедносне импликације, како на безбедност ова два субјекта и њених грађана, тако и на регионалну и међународну безбедност. У раду се културна сарадња Републике Србије и Републике Српске исцртава пре свега из њихових неопходности са концептима хибридног постојања и сигурности културе.

Кључне речи: култура, безбедност, културна сарадња, културни односи, идентитет, хибридно постојање, сигурност културе, Република Србија, Република Српска

Културна сарадња припада домену културне политике, као јавне политике у области културе и потпада под ресурсне надлежности министарства културе и спољних послова. Чињеница да се ради о јавној политици упућује на њен карактер практичне политике (*policy*),¹ као планског и систематског „следа норми, одлука и поступака у смеру остваривања препознатих јавних интереса у свом домену”,² па је јасно како основно питање сваке јавне политике претпоставља „одређење, заштиту и практично уређивање јавног интереса”³ у одређеној области, у овом случају у култури.

1 Степанов, Р. (2008) *Увод у политику и политички систем*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду и Mediterran Publishing, стр.40

2 Коларић, В. (2023) *Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми вредновања*, Београд: Завод за проучавање културног развитка, стр. 9

3 Исто, стр. 9.

Културна сарадња – која је према дефиницији међународна и међудржавна, па се на израз „међународна културна сарадња” из перспективе културне политике може гледати као на плеоназам – истиче два важна аспекта културне политике: њену високу институционализованост и неодвојивост јавног и националног интереса у било којој области, односно у оквиру било ког друштвеног или државног система, укључујући и културу.⁴

Ово прво подразумева да се културна политика, „као и свака јавна (практична) политика у основи уређује унутар институционалног система одређене државе”;⁵ па тако она „не може бити независна од контекста државе у којој се спроводи”;⁶ посебно с обзиром на то да је према дефиницији, али и у пракси, формирају и спровode управна тела која имају „законска, политичка и финансијска овлашћења да то чине”⁷. Културна политика „није апстрактна идеја, намера, уопштено начело или обећање, нити је политички програм (идеологија) политичких партија које од народа на изборима добијају мандат да управљају јавним питањима, него читав низ осмишљених и повезаних мера и активности државних и парламентарних органа који имају политички, правни и финансијски ауторитет да доносе легитимне одлуке чија је сврха да одговоре на стварне потребе и проблеме који воде ка остварењу јасно дефинисаног циља у области културе”⁸.

Када је у питању однос између јавног и националног интереса, „могли би да се идентификују одређени критеријуми разликовања јавног и националног интереса; пре свих то би био обим, с обзиром на то да национални интерес јесте фокусиран на дугорочне користи државе, док се јавни интерес бави непосредним потребама и добробићима јавности. Други критеријум јесте утицај, јер национални интереси, а посебно када је реч о великим силама које своје интересе пројектују изван државних граница, могу имати шири утицај на међународну заједницу, насупрот јавном интересу који је више фокусиран на национални ниво. Трећи критеријум

4 О међународној сарадњи, односима и културној дипломатији видети: Шобе, Ф. и Мартен, Л. (2014) *Међународни културни односи*, Београд: Сlio; Рогач Мијатовић, Љ. (2014) *Културна дипломатија и идентитет Србије*, Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности и Сlio; Рогач Мијатовић, Љ. (2021) *Култура у спољним односима Европске уније – Ка новој парадигми културне дипломатије*. *Култура*, бр. 172, стр. 9–20; Мујовић, В. (2020) *Културна дипломатија у служби Србије*, Београд: Институт за политичке студије; Коларић, В. (2019) Капацитети Републике Србије за међународну сарадњу. *Међународна сарадња библиотека* (ур. Јаблановић, К.). Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, стр. 13–22, као и број 173 часописа *Култура* посвећен културној дипломатији, који је приредила Александра Колаковић.

5 Коларић, В. (2023) *Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми вредновања*, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 10.

6 Исто, стр. 10.

7 Јанг, О. и Квин, Л. (2004) *Писање деловних предлога за јавну практичну политику*, Београд: Београдска отворена школа, стр. 5.

8 Ђукић, В. (2010) *Држава и култура*, Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, стр. 25.

јесу приоритети, јер национални интерес укључује пружање приоритета безбедносним, политичким, економским или стратешким циљевима нације, док се јавни интерес више бави заштитом индивидуалних права, осигурањем социјалне правде и побољшањем квалитета живота грађана. И последњи, четврти критеријум представљао би компромис, будући да одлуке које се доносе у националном интересу најчешће укључују компромис или чак жртву за одређене појединце и групе, насупрот одлукама донетим у јавном интересу које за циљ да имају омогућавање бенефита за што је могуће више људи.⁹

Национални интерес најопштије можемо одредити као „тежњу сваке појединачне државе да очува своју самосталност (суверенитет), безбедност и услове за развој, и он не мора обавезно бити супротстављен тежњама других држава и може бити подложен стварању међудржавних савеза и бити отворен за широку међународну сарадњу”¹⁰. У основи, национални интерес можемо одредити као „платформу на којој се граде и спроводе спољне политике држава, односно национални интерес представља оно што одређена држава жели да постигне или сачува у односу на друге државе”¹¹. Такође, национални интерес може бити одређен путем три главна правца које држава следи у одређивању националног интереса, од којих је, поред безбедности и економског развоја, и јавни интерес.¹²

У том смислу, појам безбедности је неодвојив од саме дефиниције националног интереса, како у општем смислу, тако и у смислу његове пројекције на сваку област државе и друштва, односно на сваки појединачни систем. Када је у питању јавни интерес, важност безбедности је такође очигледна, пре свега када се ради о јавном интересу у области унутрашње безбедности, који припада домену система безбедности, односно јавних политика у његовом делокругу, али такође, не може бити сведен само на њега. Однос безбедности и културе, односно области и система културе, донедавно није био довољно запажен и освешћен, али у последње време добија све више простора како у студијама безбедности и одбране, тако и у другим друштвено-хуманистичким дисциплинама, укључујући и културну политику.

Може се рећи да су односи културе и безбедности постојали одувек – људи су како у тежњи за интегрисаношћу својих заједница, тако и у припреми за одбрану или напад, односно за различите облике претњи које су угрожавале њихову

9 Ђурчић, М. (2023) *Национални интерес као аналитички оквир за истраживање политике националне безбедности Републике Србије*, докторска дисертација, Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду, стр. 163.

10 Коларић, В. (2023) *Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми вредновања*, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 74.

11 Липовац, М. и Димитријевић, И. (2015) *Национални интерес као аналитички концепт: могућност за анализу националног интереса Србије. Српска политичка мисао*, бр. 22(4), стр. 88.

12 Коларић, В. (2023) *Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми вредновања*, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 77.

безбедност и сигурност, укључујући тим и оне изазване природним околностима, посезали за различитим културним формама и активностима, попут ритуала, музике, живе или писане речи (реторика и поезија) или сликовног представљања.

Културне форме и делатности су људима одговарале на питање шта бране или за шта се боре, које вредности су оне који их држе на окупу, шта је смисао њиховог заједништва и опстанка, као и институција које је њихова заједница формирала или које су је формирале. Смисао културних облика и делатности је, уз овог угла, у основи од почетка био: 1) осмишљавајући и смислотворни, 2) мотивациони и 3) меморијски, јер чува памћење заједнице и тиме формира, потврђује и репродукује њену самосвест (идентитет).¹³

За потребе истраживања одредићемо постојање општег, идентитетског и институционалног појма културе, од којих ће последња два бити веома важна за истраживање односа културе и безбедности.

Општи појам културе се у првом реду односи на разумевање културе као свеобухватне и континуиране људске делатности у смеру прилагођавања природних околности и природног окружења потребама људских заједница, група и појединаца, која поред усмерених и структурисаних делатности и изграђивања материјалних предмета подразумева и произвођење симболичких и знаковно-комуникацијских образаца и форми, који служе рефлектовању и преношењу (са) знања и искустава, међусобном општењу и формирању самосвести одређене групе или заједнице, као и општењу и материјалној и симболичкој размени са другим заједницама или (реалним или имагинарним) ентитетима или субјектима од значаја за самопоимање и материјално или симболичко одржање и напредак заједнице.

Идентитетски појам културе подразумева разумевање културе као историјски генерисаног склопа или система идеја, вредности и норми која једна историјска заједница, експлицитно и имплицитно, дефинише у свом колективном искуству и који представља основ њеног самоодређења. Најзад, институционални појам културу доживљава као систем, односно подсистем унутар јединственог система државе и друштва, који подлеже одређеном нормативном, планском и финансијском уређивању од стране носилаца легитимне власти, односно државних органа и институција.

Безбедност у најширем смислу подразумева стање у ком су омогућени опстанак, одржање, деловање и услови за развој појединаца, заједница и институција, односно делатност усмерена ка постизању, одржавању и унапређивању таквог стања пред различитим облицима угрожавања. Безбедност се не односи само на материјалну, биолошку и егзистенцијалну сферу, него и на категорије вредности и само-

13 У одређивању појма културе и његовог односа са безбедношћу ослањаћу се на резултате својих истраживања објављене у: Коларић, В. (2023) *Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми вредновања*, Београд: Завод за проучавање културног развојка и Коларић, В. (2025) *Култура и безбедност*, Београд: Завод за проучавање културног развојка.

свести, односно самоосећања, у смислу да као угрожавање безбедности појединци и заједнице не доживљавају само атак на њихов биолошки опстанак или материјалне ресурсе, него и на вредности и форме самопоимања и саморазумевања, које тај појединац или заједница којој припада заступају и које су формирали.

Безбедност, дакле, за наше потребе можемо одредити као осмишљено и делатно одржавано стање које омогућава опстанак, очување, могућност деловања и услове за развој појединаца, заједница и институција пред актуелним или потенцијалним облицима спољашњег и унутрашњег, непосредног или посредног угрожавања, који представљају битну претњу за њихов биолошки опстанак, материјалну одрживост, институционални поредак, вредности и идентитет. Безбедност је, стога, уједно стање које се жели постићи, али и активно, континуирано и усмерено деловање у смеру постизања или одржавања таквог стања.¹⁴

Поред општег појма безбедности можемо говорити и о институционалном појму безбедности, који се односи на систем безбедности пре свега на државном, али могуће и наднационалном и међународном нивоу. На нивоу државе, он има улогу подсистема унутар јединственог система државе, али би се о њему могло говорити као и о својеврсном метасистему, који функционално прожима све друге системе поред система културе – који такође може да игра улогу метасистема – може да представља основу стратешке интеграције државног система, односно стратешког усмерења националног развоја.

Када имамо на уму понуђено одређење општег појма културе, јасно је како је њен настанак, одржавање и развој непосредно повезан са стањем безбедности у заједници и њеном окружењу, као и да је функција културе у много чему повезана са бригом о одржању безбедности заједнице и њених чланова и институција, од различитих облика материјалног стваралаштва, до произвођења и преношења симболичких и знаковно-комуникационих образаца и форми и облика самоидентификације.

Однос између појмова културе и безбедности важан је и ако културу одредимо у идентитетском смислу, с обзиром на значај који идентитетска интеграција и хомогенизација играју у досезању и очувању безбедности заједнице, али и у различитим облицима њеног циљаног угрожавања.

Најзад, култура као институционални систем и ресорни ентитет свакако има улогу у општем безбедносном профилу државе и друштва, који може да допринесе

14 О појму безбедности видети у: Гордић, М. (2011) *Модални експерименти у истраживању институционалног система безбедности државе*, Београд: Одбрана; Симић, Д. (2002) *Наука о безбедности: савремени приступи безбедности*, Београд: Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука Универзитета у Београду; Стајић, Љ. (2006) *Основи безбедности*, Београд: Драганић; Стајић, Љ., Мијалковић, С. и Станаревић, С. (2013) *Безбедносна култура*, Нови Сад: Правни факултет.; Станаревић, С. (2012) *Концепти безбедносне културе и њеног развоја*, докторска дисертација, Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду; Станаревић, С. (2018) *Основи безбедности*, Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду.

његовом унапређивању, али и да буде мета његовог спољашњег или унутрашњег угрожавања.

Конкретно, када је однос културе и безбедности у питању, данас се под њим најпре подразумевају проблеми улоге идентитета у формирању, остваривању и одржавању унутрашње и спољашње безбедности, улоге културних фактора у информационим ратовима,¹⁵ културног аспекта очувања и угрожавања територијалне и институционалне целовитости и јединства културног простора државе, у које поред подстицања сецесионизма и друштвених конфликта можемо сврстати и феномен културних ратова,¹⁶ и најзад важне улоге културе у интегративном концепту хибридног ратовања, као и у концепту стратешке културе, који почива на културолошким и интегративним факторима и унапређен је актуелним глобалним околностима прилагођеном појму националног интереса.

Када су односи Републике Србије и Републике Српске у питању, они умногоме чине особен пример међународних културних односа, с обзиром на то да се ради о институционалним субјектима различите природе и различитог ранга. Република Српска је, наиме, конституисана као ентитет унутар Босне и Херцеговине, и као таква нема пун државни и међународни субјективитет. Међутим, иако су према *Устави Босне и Херцеговине*¹⁷ институције ове државе надлежне за спољну политику (Члан 3, став 1), у истом документу наведено је како „ентитети имају право да успостављају паралелне односе са сусједним државама у складу са суверенитетом и територијалним интегритетом Босне и Херцеговине” (Члан 3, став 2).

Иако је Министарство вањских послова у надлежности Босне и Херцеговине (Вијеће министара), Република Српска у својој надлежности, односно у саставу Владе, поседује Министарство за европске интеграције и међународну сарадњу. У оквиру делатности овог министарства донета је *Уредба о рејистру споразума и протокола о сарадњи Републике Српске са субјектима у иностранству*¹⁸, којом се прописује „успостављање и вођење Регистра споразума, протокола и меморандума које Влада Републике Српске и републички органи управе закључе са овлашћеним субјектима у иностранству, ради успостављања и развоја регионалне сарадње” (Члан 1).

У складу са тим, Влада је усвојила бројна документа о сарадњи, укључујући и више њих са Републиком Србијом, међу којима је најопштији *Меморандум о*

15 О информационим операцијама видети у: Матић, Г. и Милошевић, М. (2023) *Тактика и методика деловања обавештајно-безбедносних служби*, Београд: Одбрана; Миљковић, М. (2020) *Информационе операције и обавештајни рад*, Београд: Одбрана.

16 О културним ратовима видети: Антонић, С. (2008) *Културни рат у Србији*, Београд: Завод за уџбенике; Антонић, С. (2013) Увод у социологију културног рата. *Летопис Матице српске*, књ. 492, св. 4, стр. 445–460; Hunter, J. D. (1992) *Culture Wars: The Struggle to Define America*, New York: Basic Books.

17 Анекс IV Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини *Службени гласник БиХ*, бр. 25/2009 – Амандман I.

18 *Службени гласник Републике Српске*, бр. 73/09 и 31/19.

сарадњи између Владе Републике Српске и Владе Републике Србије ради јачања веза матице и припадника дијаспоре са територије Републике Србије и Републике Српске (2013). У Члану 1 Меморандума наведено је како ће „подржавати и унапређивати међусобну сарадњу ради успостављања заједничких стратешких опредељења Републике Српске и Републике Србије према српској дијаспори, у циљу јачања веза матице и припадника дијаспоре обе стране”.

Када су у питању области којима се овде бавимо, у Меморандуму је као један од начина „подржавања сарадње” наведен „заједнички рад на његовању и очувању културног идентитета и наслеђа Срба у дијаспори” (Члан 3), док сарадња из области безбедности није експлицитно поменута и може се сврстати у, како је наведено у истом Члану документа, „друге облике институционалне сарадње”, и евентуално и оквиру „редовне размене информација о стању и потребама српске дијаспоре”. Култура се наводи и у Члану 5, посвећеном начинима „укључивања дијаспоре у развој матице”, од којих један обухвата „јачање научног, технолошког, културног и сваког другог развоја Републике Србије и Републике Српске коришћењем знања и вјештина високообразованих припадника дијаспоре”.

Најзад, у Члану 5 посебно се наводи сарадња „у погледу очувања српског националног идентитета у дијаспори”, која обухвата „стварање услова за унапређење учења српског језика и очување ћириличног писма [...]; подржавање пројеката и организација српске дијаспоре који имају за циљ очување националног, културног и вјерског идентитета у дијаспори; унапређењу информисања путем електронских медија и интернета, организовањем традиционалних манифестација, дистрибуцијом публикација које садрже информације о националном идентитету, обиљежјима, друштвеним вриједностима, култури, историји и слично”.

Закон о култури Републике Српске¹⁹ под општи интерес у култури сврстава и „подстицање међународне културне сарадње и интернационализације” (Члан 3), док се под „посебне услове за вредновање програма и пројеката из одређене области културе” сврстава и „међународни аспект пројекта (међународна културна сарадња)” (Члан 50). У *Стратегији развоја културе Републике Српске 2017–2022. године* постоји поглавље посвећено међународној сарадњи (4.8) у коме се посебно не издваја сарадња са Републиком Србијом.

Као што можемо видети, ни у једном од ових докумената не помиње се повезаност културе и безбедности, а слично је и са документима из области културе у Републици Србији, где пре свега имамо у виду *Закон о култури* и – с обзиром на то да наша држава није усвојила националну стратегију културе – *Стратегије развоја културе Републике Србије од 2021. до 2025.*²⁰

Сарадња са Републиком Српском је уређена низом споразума, од којих издвајамо поменути Меморандум о сарадњи, као и *Споразум о успостављању специ-*

19 Службени гласник Републике Српске, бр. 66/18.

20 Детаљна анализа правних и планских докумената Републике Србије из области културе и безбедности у: Коларић, В. (2025) *Култура и безбедност*, Београд: Завод за проучавање културног развојка.

јалних паралелних односа између Републике Србије и Републике Српске²¹, у ком се међу основним начелима сарадње наводи неспорно безбедносно карактерисано „уверење да је успостављање трајног мира и стабилности у региону од обостраног интереса” (Члан 2). Међу областима сарадње наведени су и „образовање, култура и спорт”, док је безбедност садржана само у области „сузбијања криминала”.

Ова сарадња институционализована је у оквиру делатности Министарства спољних послова, а посебно Управе за сарадњу с дијаспором и Србима у региону, која је у његовом саставу, а која своју делатност заснива на Члану 13 *Устава Републике Србије*, „према коме Република Србија штити права и интересе својих држављана у иностранству и развија и унапређује односе Срба који живе у иностранству са матичном државом. Област Сарадње са дијаспором и Србима у региону обавља се путем две опште програмске активности: Очување и јачање националног и културног идентитета и Заштита права и интереса дијаспоре и Срба у региону. Од 2014. године Управа за сарадњу с дијаспором и Србима у региону обавља послове државне управе и стручне послове наведене у Закону о министарствима, у сарадњи са дипломатско-конзуларном мрежом Министарства спољних послова. Министарство спољних послова јачајући своју мрежу посебну пажњу посвећује потребама дијаспоре и Срба у региону, свесни чињенице да управо дипломатско-конзуларна мрежа и њени запослени представљају место првог контакта са матичном државом у иностранству”.²²

Према *Закону о дијаспори и Србима у региону*²³ под појмом „дијаспора” подразумевају се држављани Републике Србије који живе у иностранству и припадници српског народа, исељеници са територије Републике Србије и из региона и њихови потомци. Појам „Срби у региону”, у складу са наведеним законом, подразумева припаднике српског народа који живе у Републици Словенији, Републици Хрватској, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Републици Северној Македонији, Румунији, Републици Албанији и Републици Мађарској” (Члан 2).

Када је домен културе у питању, као један од начина очувања, јачања и остваривања веза између матичне државе и дијаспоре, односно Срба у региону наводи се „употреба, учење, чување и неговање српског језика и ћириличног писма, чување и неговање српског културног, етничког, језичког и верског идентитета” (Члан 4).

Како се може видети, правни и плански документи оба субјекта инсистирају на територијалној целовитости Босне и Херцеговине и подстичу широку међусобну сарадњу у свим областима, као и заједнички интерес за одржање регионалне стабилности. Документи Републике Српске наглашеније инсистирају на регионалној сарадњи, у којој сарадња са Србијом, ако не декларативно, а оно у пракси има привилеговану улогу.

21 Службени гласник Републике Српске – Међународни уговори, бр. 70/2007.

22 Сајт Управе за сарадњу с дијаспором и Србима у региону: <https://dijaspورا.gov.rs/nadleznost.php>.

23 Службени гласник Републике Србије, бр. 88/2009.

Међусобне везе, поред институционалне сарадње, које се подстичу и у свим другим областима и са свим другим међународним субјектима, посебно се темеље на културно-идентитетским факторима, који уједно мотивишу посебну важност међусобне сарадње, односно њен привилегован карактер. Оне се концептуално и институционално структуришу преко појма дијаспоре, односно везе између матичне државе (државе-матике) и припадника српског народа, односно носилаца српског идентитета у иностранству, као и преко заједничке припадности јединственом културном и националном идентитету. Овакав концепт културну сарадњу поставља на основама које не нарушавају интегритет ниједног институционалног субјекта, пре свега Босне и Херцеговине, као ни културну разноликост на њиховим просторима и у институционалним оквирима.

Посебно је важно инсистирање на заједничкој бризи о дијаспори, односно обостраном активном односу према питањима дијаспоре из оба субјекта, како по питању припадника српског народа који живе у трећим земљама, тако и афирмисању обострано продуктивног односа између матике и дијаспоре. У складу с тим, међусобни односи на конзуларном нивоу не одвијају се само на нивоу статуса грађанства у оба субјекта и грађана једног који живе или бораве на територији другог субјекта, укључујући и питање двојног држављанства, већ они идејно и концептуално имају другостепени значај у односу на припадност заједничком културном идентитету, који је у основи препознат као национални, односно дефинише се припадношћу историјски генерисаној националној заједници.

Разликовање појма дијаспоре и Срба у региону у документима спољне политике Србије омогућава посебно институционално уређивање односа према припадницима српског народа који насељавају просторе у којима су историјски укорени, што мотивише институционализацију интегративне претпоставке о јединственом културном простору који није, а у перспективи не мора ни бити, уједно и политички простор. Када је у питању однос према Републици Српској, он истовремено има одлике односа матичне државе према припадницима свог народа у иностранству и класичних односа између међународно препознатих институционалних субјеката. Иако нема пун државни субјективитет, Српска има карактер међународно признатог и дефинисаног субјекта и елементе државности који омогућавају равноправну сарадњу са другим међународним актерима државног типа.

Дакле, у институционалном уређивању међусобне сарадње, Србија изражава опрез у томе да својим актима, одлукама и деловањем не доведе у питање поштовање територијалног и институционалног интегритета Босне и Херцеговине, затим да упркос томе Српску третира као институционално-равноправног актера, али истовремено наглашавајући свој карактер матичне државе, а самим тим и одговорност коју носи. Овакав однос мотивисан је јасно израженим ставом о Српској као институционалној међународно препознатој творевини са већински српским идентитетом, при чему се води рачуна не само о опасности од угрожавања интегритета Босне и Херцеговине, већ и оспоравања културне разноликости Српске, с

обзиром на то да она Уставом Републике Српске²⁴ није дефинисана као творевина српског, већ три конститутивна народа (Срби, Бошњаци и Хрвати).

У том смислу може се рећи да су односи Републике Србије и Републике Српске, као и њихова посебност и привилегованост, засновани у првом реду на културно-идентитетским основама, односно заједничком већинском, српском идентитету. Ово би се нешто „тврђе” могло формулисати као заједничка припадност српском идентитетском корпусу или српском културном простору. Такође, посебност и привилегованост односа ова два субјекта заснована је и на безбедносним основама, како у смислу заједничке одговорности за очување српског народа и културног идентитета, тако и у смислу заједничке одговорности и доприноса регионалној и међународној безбедности.

За наше истраживање од највеће важности је узајамна повезаност ова два фактора, јер и заправо и саме безбедносне основе односа ових субјеката непосредно проистичу из њихове идентитетске повезаности. Она мотивише како обострану бригу о безбедности и Србије и Српске, као и заједничку бригу о безбедности српског народа у оба субјекта, као и региону у целини. С друге стране, та посебност идентитетских веза нарочито мотивише потребу за истицањем тежње да она не наруши регионалну безбедност и стабилност, нити усвојене међународне уговоре и обавезе. Конкретно, природа односа између Србије и Српске је и у културном и у безбедносном смислу осмишљена као интензивна и повлашћена, али у мери која не нарушава интегритет Босне и Херцеговине, регионалну стабилност и културну разноликоост сваког од субјеката.

Овим постаје разумљивије што се у документима о међусобној сарадњи, као и у документима Републике Српске посвећеним међународним односима ретко експлицирају безбедносна питања, која се углавном подводе под општи оквир институционалне сарадње и регионалне стабилности. С друге стране, културно-идентитетска питања су знатно наглашенија, уз тежњу да се формулишу на начин који не нарушава културну разноликоост нити подстиче било какву врсту дискриминације или сегрегације на основу културних фактора. Ово је мотивисано и институционалним капацитетом Републике Српске, која с обзиром на то да нема статус самосталне државе, не поседује пун безбедносни капацитет, односно све безбедносне ресурсе (пре свега, Министарство одбране и сопствену војску), док се за културу може рећи да је у потпуности институционално интегрисана унутар система.

Из овога је јасно да интензивна сарадња у домену културе и заједнички рад на јачању српског културног идентитета имају значајне безбедносне импликације. Овде пре свега имамо у виду улогу идентитетског фактора у међусобној кохезији, интеграцији, осећању заједничке припадности, односно јачању свести о основама на којима треба градити сопствену будућност, али и о оним вредностима, идејама и смислу које треба не само очувати и остваривати, него и заштитити од сваког облика унутрашњег и спољашњег угрожавања.

²⁴ *Службени гласник Републике Српске*, број 21/92 – пречишћени текст, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11).

Различити облици угрожавања културног идентитета и система културе један су од основних безбедносних изазова Србије и Српске, као и њихове међусобне сарадње. У том смислу, било би веома пожељно да институције оба субјекта развију свест о опасностима ове врсте угрожавања, као и о безбедносним аспектима међусобне културне сарадње.

Премда однос културе и безбедности, као ни изазови који му прете, није сведен само на њих, овде ћемо се посебно осврнути на појмове хибридног ратовања и стратешке културе.

Проширење опсега појмова сукоба и безбедносних претњи у односу на класичан који се углавном ослања на њихов војни, односно оружани карактер, па и самих ратова које је на делу последњих деценија, великим делом почива на разумевању значајне улоге културе и идентитета у контексту одбране или угрожавања безбедности. Хибридно ратовање, у том смислу, поред осталог подразумева усмерен и систематски рад ка подривању идентитетских одредница државе-мете (или одбрани од таквих покушаја), и то у свим фазама конфликта: 1) као припрема за класичан војни сукоб у циљу слабљења морала, демотивисања и уношења дефетизма код припадника руководства, безбедносних снага и становништва циљане државе, 2) као замена за класичан ратни сукоб, којим се исти циљеви могу постићи и средствима које не укључују класична ратна дејства, затим 3) као деловање после окончања класичних ратних дејстава у циљу оптимизације постигнутих резултата, 4) као и релативно трајно деловање у циљу остварења, очувања и увећања културне хегемоније, а потенцијално и обавештајно-безбедносне доминације у земљи-мети.²⁵

Субверзивно деловање у смеру идентитета може се тицати свих његових битних друштвених одредница – смислотворне, мотивационе и меморијске, што подразумева да се може деловати у циљу вредносне дезоријентације и деморализације, све до нивоа оспоравања носећих елемената колективног памћења и културног наслеђа, њиховог обезвређивања, реинтерпретације и чак узурпације.

У хибридном ратовању важно, ако не и кључно место, заузима идејно-вредносни аспект, односно сучељавање са циљем остваривања битног утицаја на идејно-вредносне основе циљаних друштава и тиме остваривања релативно дугорочних политичких, економских и безбедносних интереса. Поред класичних ратних техника, односно оружане борбе, обавештајног рада, медијске пропаганде и подстицања јавних нереда, герилских и терористичких активности, хибридно ратовање подразумева широк спектар метода, техника и поступака којима се делује на свест, самосвест, морал, спознајну оријентацију и когнитивне и вољне капацитете

25 О хибридном ратовању видети: Митровић, М. и Николић, Н. (2022) *Хибридни рат*, Београд: Одбрана; Николић, Н. (ур.) (2018) *Хибридно ратовање – дилема концепција савремених сукоба*, Београд: Институт за стратегијска истраживања; Korybko, A. (2015) *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change*, Peoples' Friendship Moscow: University of Russia; Черемных, К., Восканян, М., Кобяков А. (2014) *Анонимная война*, Москва: Изборский клуб – Алгоритм.

и компетенције руководства, безбедносних снага и становништва циљаних држава. Актери хибридног ратовања су, поред циљева везаних за наношење губитака људским и материјално-техничким ресурсима, усмерени и ка политичким, психолошким и пропагандним циљевима, односно ка моралној и менталној, уместо искључиво физичкој димензији ратовања.

Невојни, односно неоружани аспект хибридног ратовања, заснован на индиректној комуникацији, пропаганди и субверзији, не може бити сведен само на психолошке операције у ужем смислу речи, већ укључује и изражену свест о културном контексту који доминира у конкурентском пространству, односно циљаној држави. У осмишљавању операција ове врсте узимају се тако у обзир конкретне културне категорије нападнутог друштва, односно њихова конкретна вредносно-идентитетска и спознајно-комуникациона обележја. Циљ дакле није само наметање или оспоравање извесних краткорочних уверења, него утицај на конструисање целокупног наратива о текућој, али и историјској стварности, односно наметање одређеног интерпретативног оквира, који претендује на извесну целовитост, постојаност и дугорочност.

У односу на класичну пропаганду стандардним медијским и информационим средствима, културне форме и обрасци, због своје градивне вишезначности и историјске укореењености, имају већи потенцијал за имплицитно и индиректно деловање, које код припадника циљане групе треба да створи утисак неагресивности и неприсилности. У том смислу, деловањем средствима из домена културе лакше је постићи ефекат нормализације, који омогућава да се пласиране идеје или покренуте акције прихвате као природне, нормалне, подразумевајуће, неупитне, или ефекат интернализације, којим се оне доживљавају као спонтане, самосталне, недириговане, самоникле.²⁶

Одбрана од хибридног деловања поред детекције могућих претњи и њихове анализе, подразумева и принципе прикривености и изненађења, према којим хибридни агресор не сме имати свест о свим сазнањима и планираним мерама одговора на претње до којих су дошле институције нападнуте државе, затим принцип константне примене идентификованих асиметрија у свим фазама хибридног рата, у циљу идентификовања и блокирања противникове доминације у различитим сферама, од економске, војне до информационе и сајбер сфере, као принцип истовременог или етапног деловања у више димензија оперативног окружења, који омогућава вишедимензионални и интегрисан одговор на претње. Када је културни аспект хибридног ратовања у питању, посебно је важан принцип стратешке комуникације, којим се ствара јавна свест о хибридним претњама и појачава друштвена (социјална) отпорност, која као посебан принцип подразумева заједничко усаглашено деловање свих државних и друштвених субјеката и ресурса у зони

26 Видети: Вујчић, И. Допринос културне антропологије идентификацији, превенцији и разумевању хибридних претњи у друштвеној и информационој сфери, *Хибридно ратовање – дилема концепција савремених сукоба*, ур. Николић, Н. (2018), Београд: Институт за стратегијска истраживања, стр. 183–194.

хибридне операције, као и принцип ефикасности и ефективности, који подразумева правовремено откривање хибридних претњи, њихову процену и проналажење адекватног одговора уз економично коришћење постојећих ресурса.²⁷

Хибридно деловање је према дефиницији свеобухватно и потенцијално прожима све сегменте друштва, па самим тим и одговор мора бити систематски, стратешки, свеобухватан, дуготрајан и континуиран. Посебно у домену културе, односно најдубљих структура једног друштва, оних који се налазе на идентитетској равни, не може се организовати по принципу привремености и повезаности само са тренутном ситуацијом и текућим облицима угрожавања, већ мора полазити од континуираног јачања капацитета државе и друштва за одбрану од хибридних претњи, које се пре свега одвија не реактивно, него кроз континуирано јачање стваралачких активности и потенцијала друштва, као и институционално јачање државе и свих њених система, укључујући и културни.

Ово се свакако тиче рада на повећању већ поменуте друштвене отпорности, који није статичан и привремен већ динамичан и стваралачки концепт усмерен на јачању институционалног система, друштвене интеграције и кохезије и идентитетско-вредносних основа друштва, који би требало да буде стални циљ државе и друштва, независно од постојања конкретних облика хибридног угрожавања. Развијена свест о постојању, методама и дометима хибридних претњи може, с друге стране, да послужи као подстицајни и мотивациони фактор стваралачке трансформације друштва суоченог са изазовима који прете његовој функционалности, безбедности, па и самом опстанку. У овом смислу рад на јачању друштвене отпорности обухвата изградњу снажног политичког легитимитета и адекватног институционалног система, укључујући и безбедносни, затим рад на формирању друштвене, политичке, институционалне и националне свести, безбедносне културе и образовања, као и изградњу заједничке свести свих сегмената друштва о могућим претњама и начинима одговора на њих, па и о сопственој одговорности за безбедност и опстанак земље и народа.²⁸

Стратешка култура условно може бити схваћена као одговор теорија безбедности и одбране, као и одбрамбене и војностратегијске праксе на изазове културализације које су на парадигматском нивоу значајно утицале на све друштвене и хуманистичке науке. Ово у првом реду подразумева уочавање културне основе или утицаја културних фактора на формирање и деловање читавог низа феномена који су предмет ових наука.

Од уско војног, одбрамбено-стратегијског значења, који се односио на уређено, организовано и системско заснивање система и стратегије одбране, са обележјима релативне трајности и са упориштем у националној војној, али и широј друштвено-историјској традицији, појам стратешке културе је значајније проширен на

27 Видети: Терзић, М., Миладиновић, М. и Цоковић, С. (2017) Хибридно ратовање – концептуална адаптација, *Војно дело*, бр. 5, стр. 348–357.

28 Видети: Милошевић, Д. (2018) Појмовно одређење феномена хибридног ратовања, *Војно дело*, бр. 3, стр. 300–316.

шире друштвено-хуманистичко поље истраживања и деловања, добијајући својеврстан интегративни и парадигматски облик спознајног и оперативног модела који обједињује друштвено-хуманистичке науке, студије одбране и безбедности, студије културе и културне историје и саму политичку праксу. Стратешка култура, у различитим својим практичним отеловљењима и начинима разумевања, обједињује интегративни приступ одбрани и безбедности који представља неку врсту структурног аналога концепту и пракси хибридног ратовања, као могући одговор на његове изазове, затим проширени концепт стратегије институционалне и социјалне отпорности као превентивног сегмента одбране од хибридних угрожавања, док у равни политичке теорије добија облик проширивања концепта националног интереса у смеру стратегијско-културолошких анализа које узимају у обзир културне разлике између држава, као и у смеру примене новијих спознајних и организационих парадигми, оријентисаних према мултиперспективности, симултаности и комплексном мишљењу.²⁹

Можемо рећи да стратешка култура има свој условно речено негативни пол, заснован на њеној одбрамбеној, превентивној и реактивној функцији, са великим интегративним и мобилизујућим потенцијалом, и условно речено позитиван или афирмативан пол, по ком је можемо тумачити као обједињавање и усмеравање свих ресурса државе и друштва, у складу са својим културним вредностима и међународним контекстом, у смеру што обухватнијег и трајнијег унапређивања сопствене међународне позиције и максималног остварења сопствених потенцијала, релативно независно од постојања или непостојања конкретних и актуелних изазова и претњи за њену безбедност и развој.

У том смислу, стратешку културу најједноставније одређујемо кроз утицај успостављених културних образаца, идеја, вредности и норми на безбедносне параметре на унутрашњем и спољашњем плану, а најшире као целокупну интегрисану и интегративну националну стратегију развоја, такође и на унутрашњем и на спољашњем плану.

Овај појам можемо одредити и са становишта односа друштвених актера, пре свега политичких и војних, према питањима силе и употребе силе,³⁰ који можемо посматрати као утемељен на извесним културно-вредносним обрасцима и традицијама, односно који има обележја извесне системности и трајности, с тим што

29 Видети: Кесић, Д. (2022) *Идеациони основи савремене сјавнајешке културе Републике Србије*, докторска дисертација, Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду; Алексеева, Т. (2012) Стратегическая культура: эволюция концепции, *Политическое исследование*, бр. 5, стр. 130–147; Bloomfield, A. (2012) Time to Move On: Reconceptualizing the Strategic Culture Debate, *Contemporary Security Policy*, No. 33:3, pp. 437–461; Коларић, В. Стратешка култура и култура поништавања. *Култура и поништавање и поништавање културе: српски „случај”*, ур. Антонић, С. (2024), Вишеград: Андрићев институт, стр. 293–304; Коларић, В. (2025) *Култура и безбедност*, Београд: Завод за проучавање културног развоја.

30 Миленковић, М. (2019) Прилог одређењу политичких чинаца стратешке културе. *Војно дело*, бр. 8, стр. 52.

се појмови силе и моћи могу посматрати и шире од њиховог политичког и војног значења, односно као стваралачко и репрезентацијско дејство читавог друштва, односно државе на међународном плану.

Јасно је да стратешка култура не узима у обзир само уже схваћено културне или социјално-културне факторе (митови, симболи и писани споменици), већ и физичке (географија, клима, природни ресурси, генерацијске промене, технологија) и политичке (историјско искуство, политички систем, веровања елите, војна организација),³¹ али у њеном корену свакако остају идентитетско-вредносни обрасци који утичу на обликовање целокупног миљеа једне државе и друштва у њиховој историјској и развојној перспективи. Наравно да ови обрасци не детерминишу у потпуности понашање држава и народа, али омогућавају боље разумевање њихових избора, па и предвиђање могућих опредељења.

Свеобухватност, интегративност и дугорочност стратешке културе не сме да замагли њен практичан карактер, који подразумева конкретност, остваривост и јасно усмерење, уз неопходну флексибилност, прилагодљивост и мултидимензионалност, који овакав приступ безбедности и развоју разликује од оних заснованих на класичним поставкама националног интереса и безбедности. Ово стратешку културу чини неодвојивом од својих основа у стратешком мишљењу и стратешким студијама, које имају изворно војни карактер, али истовремено подразумевају методолошко-епистемолошку основу јавних политика.³²

У ранијим радовима стратешку културу смо одредили као сложен концепт који обухвата: а) организовано, системско и усмерено јединство свих институционалних, друштвених и културних ефектива једне државе у циљу очувања њене територијалне и културно-идентитетске целовитости и јединства, унутрашње и спољашње безбедности и стабилности, могућности за развој и међународног положаја, препознатљивости и конкурентности; б) системски осмишљену улогу културе у остваривању темељних националних и државних циљева и интереса и в) осмишљавање и обликовање идејно-вредносног и нормативног система и

31 Бериша, Х. и Цветићанин, Н. (2018) Стратешка култура и њени кључни чиниоци као детерминанта стратешког мишљења и деловања различитих нација и држава, *Војно дело*, бр. 6, стр. 12.

32 Видети: Ковач, М. и Стојковић, Д. (2009) *Стратегијско планирање одбране*, Београд: Војноиздавачки завод; Бериша, Х., Баришић, И. и Џелетовић, М. (2020) Теоријски аспекти стратегијског мишљења. *Изазови савременог света: стратегијско деловање држава или резултати глобалних и локалних процеса и повода?* (пр. Јефтић, Зоран и Стекић, Ненад). Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду, Институт за међународну политику и привреду, Институт за стратегијска истраживања, стр. 124–141; Оцић, Ч. (2014) Стратегије развоја – замисли и остварења. *Могуће стратегије развоја Србије* (ур. Оцић, Часлав). Београд: Српска академија наука и уметности – Одељење друштвених наука, стр. 9–96; Кнежевић, М. (2019) Појава и појам стратешке културе – однос стратегије и културе: чему стратешка култура? *Војно дело*, бр. 8, стр. 9–31; Вукићевић, В. и Коларић, В. (2018) Стратегија развоја културе и културна демократија. *Култура пописа*, бр. 35, стр. 477–487.

одређења, чији је циљ дугорочније позиционирање државе у међународним односима и стварање дугорочних основа и праваца унутрашњег развоја.³³

На овај начин појам стратешке културе смо поставили у интегративни план, чији је безбедносно-одбрамбени сегмент само један од чинилаца, премда и у мотивационом и у организационом смислу веома важан. У тачки б) истакли смо важност уређења система културе и његове снажније и осмишљеније интеграције у државни систем у целини, а у тачки в) идентитетско-вредносни аспект културе као водећи чинилац целокупног националног стваралаштва и репрезентације, укључујући и оне који не спадају у културне у ужем смислу.

Такође, стратешка култура на тај начин постаје простор деловања и прожимања културе и безбедности који делују на метанивоу државног и друштвеног система и као темељни мотиватори његове интеграције на принципима свеобухватности, усмерености и делотворности.³⁴

Примењено на међусобне односе и културну сарадњу Србије и Српске ово подразумева важност системског и стратешког приступа међусобној сарадњи, као и заштити, очувању и јачању српског културног идентитета. Како смо већ рекли, јак институционални систем културе, који укључује и међународну сарадњу, као и снажан и динамичан културни идентитет најбоља су заштита од сваког облика угрожавања и значајно доприносе стратешкој отпорности државе и друштва. Овакав приступ не само да би допринео развојним, културним и безбедносним капацитетима оба субјекта, већ и културном стваралаштву и самосвести и безбедности српског народа у целини.

Овакав системски приступ подразумевао би заједничку бригу о културном наслеђу, његовој заштити, очувању, интерпретацији и представљању (репрезентацији), као и савременом стваралаштву кроз интензивну сарадњу, размену и заједничке културне и уметничке пројекте. Све ово већ постоји, али требало би да поприми систематски и стратешки карактер, у чему једну од препрека представља и непостојање стратегије културе Републике Србије. Такође, ово није у супротности са савременим концептом културне политике који подједнако подразумева бригу о јединству културног простора државе, културној разноликости и припадницима свог народа ван матичне државе.³⁵

33 Коларић, В. (2023) *Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми вредновања*, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 20.

34 Детаљније у: Коларић, В. (2025) *Култура и безбедност*, Београд: Завод за проучавање културног развоја.

35 Детаљније у: Коларић, В. (2023) *Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми вредновања*, Београд: Завод за проучавање културног развоја; Коларић, В. (2020) *Српски културни простор и културна политика. Српски културни простор – усвојено, проблеми, вредности* (ур. Станић, Д. и др.). Нови Сад: Матица српска, стр. 163–166; Вукићевић, В. и Коларић, В. (2018) *Стратегија развоја културе и културна демократија. Култура постоји*, бр. 35, стр. 477–487.

Када су у питању непосредни безбедносни изазови и претње, поред класичног информационог и обавештајно-безбедносног рада и сарадње, као један од основних је свакако покушај систематске реинтерпретације и ревизије наратива о српском идентитету и историји српског народа, укључујући и најновију. Ови изазови имају непосредне безбедносне импликације и на њих треба одговорати системски и стратешки уређеном сарадњом на истраживању, али и адекватном и усмереном представљању његових резултата, пре свега кроз образовни систем, медије и културно стваралаштво. Такође, озбиљан изазов представљају и покушаји злоупотребе начела културне разноликости у смеру подстицања међуетничких сукоба и других идентитетских подела, као и подстицање друштвене нестабилности кроз манипулацију културним вредностима и формама или њиховим усмереним креирањем.³⁶

Културна сарадња Србије и Српске има највећи могући значај за очување, заштиту, афирмацију и представљање српског народа и његовог културног идентитета, која у овом тренутку није усмерена, а можда неће ни бити, према политичком јединству српског народа на територијама ових субјеката, али свакако треба да буде усмерена према културно-идентитетским интеграцијама, односно подстицању живе и делатне свести о идентитетском јединству припадника српског народа на територијама на којима је историјски укоренен.

Системски и стратешки приступ овој сарадњи нема само – иначе нимало занемарљиве – културне, образовне и политичке, већ и непосредно безбедносне аспекте. У постојећим условима, када су многи аспекти политичке и безбедносне сарадње ова два субјекта значајно лимитирани, културна сарадња представља агенс и канал остваривања заједничких не само културних, него и безбедносних интереса и пројекција, који су од егзистенцијалног значаја за очување српског народа у целини својих историјских територија.

Знање и свест о томе ко смо и како да себе и то знање и свест заштитимо и очувамо, али и учинимо продуктивним и стваралачким, представља безбедносни фактор првог реда, јер да бисмо се бранили и да бисмо се развијали, морамо знати шта је то што бранимо и шта је то што развијамо.³⁷ И шта је у томе заједничко за

36 Видети: Вујчић, И. (2018) Допринос културне антропологије идентификацији, превенцији и разумевању хибридних претњи у друштвеној и информационој сфери. *Хибридно рањивање – дилема концепција савремених сукоба* (ур. Николић, Небојша). Београд: Институт за стратегијска истраживања, стр. 183–194 и Коларић, В. (2025) *Култура и безбедност*, Београд: Завод за проучавање културног развоја.

37 Видети: Ђукић, В. (2017) *(Ка)ко смо? – Студије културе памћења и политичке идентитетске у Србији*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности; Ђукић, В. (2022) *Памћење као омиљор забораву – Крајња студија политичке очувања српској културној идентитетској*. Београд – Нови Сад: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности и Матица српска; Ђукић, В., Владимир К. и др. (2023) *Држава и култура у транзицији: Изазови транзиционе културне политике у Србији (2000–2020)*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности.

све „нас”, у којој и каквој год тренутној политичкој и институционалној творевини живели.

У том смислу, најадекватнији одговор на све изазове, али и најактивнији начин покретања сопствених потенцијала представља интегративни концепт стратешке културе, односно усмереног, систематског и стратешког осмишљавања и уређивања опстанка и развоја српског народа и свих његових капацитета, што је одговорност која не стоји само пред политичким факторима, него пред целим друштвом, активирањем свих његових интелектуалних, стваралачких и вољних ресурса. Њен темељ морају бити културна самосвест и стваралаштво, али и на основу њих јасно, делатно и одрживо усмерена визија положаја српског народа у свом времену и простору, као и места које би он могао и које би требало да заузме. Она свакако зависи од политичке воље, али и од шире друштвене акције, које такву вољу може да подстиче, усмерава и мотивише, без ичијег одрицања од сопствене одговорности и пребацивања свег бремена искључиво на политички фактор и на политичке (па и уже безбедносне) структуре, какве год оне биле и колико году том процесу биле назаобилазне.

ЛИТЕРАТУРА:

- Алексеева, Т. (2012) Стратегическая культура: эволюция концепции, *Полис, йолийи-ческие исследования*, бр. 5, стр. 130–147.
- Антонић, С. (2008) *Културни райи у Србији*, Београд: Завод за уџбенике.
- Антонић, С. (2013) Увод у социологију културног рата, *Лейойис Майице српске*, књ. 492, св. 4, стр. 445–460.
- Бериша, Х. и Цветићанин, Н. (2018) Стратешка култура и њени кључни чиниоци као детерминанта стратешког мишљења и деловања различитих нација и држава, *Војно дело*, бр. 6, стр. 9–30.
- Бериша, Х., Баришић, И. и Џелетовић, М. Теоријски аспекти стратегијског мишљења. *Изазови савременој свету: стипраиешко деловање држава или резултантска йобалних и локалних йроцеса и йовода?*, приредили Јефтић, З. и Стекић, Н. (2020), Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду, Институт за међународну политику и привреду, Институт за стратегијска истраживања, стр. 124–141.
- Bloomfield, A. (2012) Time to Move On: Reconceptualizing the Strategic Culture Debate, *Contemporary Security Policy*, No. 33:3, pp. 437–461.
- Вујчић, И. Допринос културне антропологије идентификацији, превенцији и разумевању хибридних претњи у друштвеној и информационој сфери, *Хибридно райиовање – дилема концептска савремених сукоба*, ур. Николић, Н. (2018), Београд: Институт за стратегијска истраживања, стр. 183–194.
- Вукићевић, В. и Коларић, В. (2018) Стратегија развоја културе и културна демократија. *Култура йолиса*, бр. 35, стр. 477–487.

- Гордић, М. (2011) *Модални експерименти у истраживању пошеницијалног система безбедности државе*, Београд: Одбрана.
- Ђукић, В. (2010) *Држава и култура*, Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности.
- Ђукић, В. (2017) *(Ка)ко смо? – Студије културе памћења и политичке идентичности у Србији*, Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности.
- Ђукић, В. *Памћење као опортунизам – Крајња студија политичке очувања српског културног идентитета*, (2022), Београд – Нови Сад: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности и Матица српска.
- Ђукић, В., Владимир К. и др. (2023) *Држава и култура у транзицији: Иззови транзиционе културне политике у Србији (2000–2020)*, Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности.
- Јанг, О. и Квин, Л. (2004) *Писање деловних процедура за јавну практичну политику*, Београд: Београдска отворена школа.
- Кесић, Д. (2022) *Идеациони основи савремене српске културе Републике Србије*, докторска дисертација, Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду.
- Кнежевић, М. (2019) Појава и појам стратешке културе – однос стратегије и културе: чему стратешка култура? *Војно дело*, бр. 8, стр. 9–31.
- Ковач, М. и Стојковић, Д. (2009) *Српскојугословенско планирање одбране*, Београд: Војноиздавачки завод.
- Колаковић, А. (ур.) (2021) Култура и дипломатија, тематски број, *Култура* бр. 173.
- Коларић, В. Капацитети Републике Србије за међународну сарадњу. *Међународна сарадња библиотека*, ур. Јаблановић, К. (2019), Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, стр. 13–22.
- Коларић, В. Српски културни простор и културна политика, *Српски културни простор – историја, проблеми, вредности*, уредили Станић, Д. и др. (2020), Нови Сад: Матица српска, стр. 163–166.
- Коларић, В. (2023) *Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми вредновања*, Београд: Завод за проучавање културног развоја.
- Коларић, В. Стратешка култура и култура поништавања. *Култура иницијатива и иницијатива културе: српски „случај“*, ур. Антонић, С. (2024), Вишеград: Андрићев институт, стр. 293–304.
- Коларић, В. (2025) *Култура и безбедност*, Београд: Завод за проучавање културног развоја.
- Korybko, A. (2015) *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change*, Peoples' Friendship Moscow: University of Russia.
- Липовац, М. и Димитријевић, И. (2015) Национални интерес као аналитички концепт: могућност за анализу националног интереса Србије, *Српска политичка мисао*, бр. 22(4), стр. 87–108.

- Матић, Г. и Милошевић, М. (2023) *Тактика и методика деловања обавештајно-безбедносних служби*, Београд: Одбрана.
- Миленковић, М. (2019) Прилог одређењу политичких чинилаца стратешке културе, *Војно дело*, бр. 8, стр. 52–72.
- Милошевић, Д. (2018) Појмовно одређење феномена хибридног ратовања, *Војно дело*, бр. 3, стр. 300–316.
- Миљковић, М. (2020) *Информационе операције и обавештајни рад*, Београд: Одбрана.
- Митровић, М. и Николић, Н. (2022) *Хибридни рат*, Београд: Одбрана.
- Мујовић, В. (2020) *Културна дипломатија у служби Србије*, Београд: Институт за политичке студије.
- Николић, Н. (ур.) (2018) *Хибридно ратовање – дилема концепција савремених сукоба*, Београд: Институт за стратегијска истраживања.
- Оцић, Ч. (2014) Стратегије развоја – замисли и остварења, *Могуће стварије развоја Србије* (ур. Оцић, Часлав), Београд: Српска академија наука и уметности – Одељење друштвених наука, стр. 9–96.
- Рогач Мијатовић, Љ. (2014) *Културна дипломатија и идентитет Србије*, Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности и Clío.
- Рогач Мијатовић, Љ. (2021) Култура у спољним односима Европске уније – Ка новој парадигми културне дипломатије, *Култура*, бр. 172, стр. 9–20.
- Симић, Д. (2002) *Наука о безбедности: савремени приступи безбедности*, Београд: Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука Универзитета у Београду.
- Стајић, Љ. (2006) *Основи безбедности*, Београд: Драганић.
- Стајић, Љ., Мијалковић, С. и Станаревић, С. (2013) *Безбедносна култура*, Нови Сад: Правни факултет.
- Станаревић, С. (2012) *Концепти безбедносне културе и представке њеног развоја*, докторска дисертација, Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду.
- Станаревић, С. (2018) *Основи безбедности*, Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду.
- Степанов, Р. (2008) *Увод у политику и политички систем*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду и *Mediterran Publishing*.
- Терзић, М., Миладиновић, М. и Цоковић, С. (2017) Хибридно ратовање – концептуална адаптација, *Војно дело*, бр. 5, стр. 348–357.
- Ђурчић, М. (2023) *Национални интерес као аналитички оквир за истраживање политике националне безбедности Републике Србије*, докторска дисертација, Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду.
- Hunter, J. D. (1992) *Culture Wars: The Struggle to Define America*, New York: Basic Books.
- Черемных, К., Восканян, М. и Кобяков А. (2014) *Анонимная война*, Москва: Изборский клуб – Алгоритм.
- Шобе, Ф. и Мартен, Л. (2014) *Међународни културни односи*, Београд: Clío.

Vladimir Kolarić

Institute for Research in Cultural Development, Belgrade

SECURITY ASPECTS OF CULTURAL COOPERATION BETWEEN
THE REPUBLIC OF SERBIA AND THE REPUBLIC OF SRPSKA

Abstract: The cooperation between the Republic of Serbia and the Republic of Srpska is a special example of international cultural cooperation, given that they are political entities of different ranks (a state entity and an entity within Bosnia and Herzegovina). The specificity and privilege of the cultural relations between these two entities is motivated primarily by cultural and identity reasons, which have significant security implications, both for the security of these two entities and their citizens, as well as for the regional and international security. The paper explores the cultural cooperation between the Republic of Serbia and the Republic of Srpska primarily from the perspective of its connection with the concepts of hybrid warfare and strategic culture.

Key words: *culture, security, cultural cooperation, cultural relations, identity, hybrid warfare, strategic culture, Republic of Serbia, Republic of Srpska*